

Akademie Alternativa
Moravský Beroun

Absolventská práce

Arteterapie v primární pedagogice

Vedoucí práce: Tomáš Beníček

Mgr. Ludmila Pizúrová
III.ročník, 2008/2009

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Ostravě dne 21.10.2009

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování:

Velmi děkuji Tomáši Beníčkoví za odborné vedení a pomoc při řešení problémů spojených s touto závěrečnou prací. Dále děkuji kolegům – odborníkům za poskytnuté konzultace a svým blízkým za poskytnutí prostředí pro klidnou tvorbu závěrečné práce.

Obsah

Úvod	1
1 DĚTSKÁ KRESBA	4
2 POPIS ŽÁKŮ	7
2.1 Dominik	7
2.1.1 Lehká mozková dysfunkce	8
2.1.2 Rizikové faktory LMD	8
2.1.3 Příznaky a projevy LMD	9
2.1.4 Léčba LMD.	11
2.1.5 Jak pomoci dítěti s LMD	12
2.2 Robin	13
2.2.1 Specifika života vietnamské komunity	14
2.2.2 Dítě emigrantů	17
3 POUŽITÉ ARTETERAPEUTICKÉ TECHNIKY	19
3.1 Volné téma	19
3.2 Kresba lidské postavy	19
3.3 Kresba stromu – Baum Test	20
3.4 Kresba začarované rodiny	21
3.5 Kouzelný domov	21
3.6 Barevná rodina	21
3.7 Sociogram	22
3.8 Dárek pro kamaráda	22
3.9 Erb sebeúcty	22
3.10 Moje ruka	23
3.11 Otisky dlaní	23
3.12 Moje mandala	23
3.13 Myšlenková mapa	24
4 PRAKTICKÁ ČÁST	25
4.1 Práce Dominika	25

4.1.1	Volné téma	25
4.1.2	Kresba lidské postavy	26
4.1.3	Kresba stromu – Baum Test	28
4.1.4	Kresba začarované rodiny	29
4.1.5	Barevná rodina	30
4.1.6	Sociogram	31
4.1.7	Dárek pro kamaráda	32
4.1.8	Erb sebeúcty	33
4.1.9	Moje ruka	34
4.1.10	Otisky dlaní	35
4.1.11	Moje mandala	36
4.1.12	Myšlenková mapa	38
4.2	Práce Robina	39
4.2.1	Volné téma	39
4.2.2	Kresba lidské postavy	39
4.2.3	Kresba stromu – Baum Test	40
4.2.4	Kouzelný domov	40
4.2.5	Barevná rodina	41
4.2.6	Sociogram	41
4.2.7	Dárek pro kamaráda	42
4.2.8	Erb sebeúcty	42
4.2.9	Otisky dlaní	43
4.2.10	Moje mandala	43
4.2.11	Myšlenková mapa	44
Závěr		45

Úvod

Pomocí barev, papíru, který lze pokreslit, polepit či zmačkat, nebo při hnětení keramické hlíny, můžeme vyjádřit své emoce, zhmotnit svůj strach i rozpustit špatnou náladu. Arteterapie nepomáhá jen psychicky nemocným, můžeme se s její pomocí leccos dozvědět i sami o sobě.

Kořeny arteterapie sahají až do prehistorie, kdy lidé kreslili své představy na stěny jeskyně a pokoušeli se tak vyjádřit a pochopit jejich svět.

Vliv umění na kultivaci člověka je tedy znám a využíván již desítky tisíc let. Postupné odhalování terapeutických účinků určitých výtvarných aktivit vyústilo ve vznik samostatného oboru zvaného **arteterapie**.

Dnes je možné vysledovat arteterapeutické aspekty v uměleckých formách přírodních národů.

Předstupněm ve vývoji arteterapie jako profese bylo zkoumání výtvarné produkce duševně nemocných, zaměřeno původně spíše k upřesnění diagnózy. Koncepční a metodologické základy současné arteterapie byly položeny zvláště počátkem 20. století S. Freudem a C. G. Jungem.

Pojem arteterapie vznikl spojením dvou různojazyčných slov: latinského slova „art“, což znamená umění, a řeckého slova „thérapeia“ s významem léčba, léčení. Arteterapie bývá označována jako hraniční disciplína, protože je blízká výtvarnému světu a zároveň světu psychoterapie. Někteří odborníci dokonce tvrdí, že arteterapie je jedním z psychoterapeutických postupů. Opírá se o výtvarné projevy klientů jako o hlavní léčebný prostředek. Arteterapii tedy můžeme definovat, jako léčebný postup, který využívá výtvarného projevu jako hlavního prostředku k osobnímu vyjádření v rámci komunikace, poznání a ovlivnění lidské psychiky a mezilidských vztahů. Nejde při ní o dokonalé, konečné dílo, ale především o celý způsob a proces tvoření.

Arteterapie v užším slova smyslu je chápána jako psychoterapeutická metoda, kde převládajícími výrazovými prostředky jsou výtvarné aktivity, zahrnující různé techniky grafické, malířské a modelovací.

Hlavní důraz se klade na proces tvorby, který je sám považován za ozdravný.

Individuální i skupinová forma arteterapeutické práce se používá v rozličných pomáhajících profesích. Důležitou pozici má v psychologické a psychiatrické oblasti. Viditelnými výsledky v pomoci tělesně a mentálně handicapovaným jedincům si vysloužila uznání. Neopakovatelnou příležitost přinesla nevidomým při práci s hlínou, obzvláště za vedení lektorů postižených zrakovou vadou, kteří dobře rozumějí situaci svých klientů. Jistý potenciál skýtá arteterapeutická tvorba i pro autisty.

Nověji začala pronikat i mezi sociálně znevýhodněné osoby, kupříkladu do nápravných programů ve vězeňství či protidrogových zařízení.

V oblasti pedagogické se arteterapii dostává zatím poměrně málo pozornosti, kvalifikaci lze získat v rámci doplňujícího vzdělání a záleží na vlastní iniciativě učitelů. Přitom i pro pedagoga mají arteterapeutické vědomosti značný význam. Z kresby žáka lze mnohdy vyčíst problém, pro dítě nesdělitelné slovy, namísto toho hovořící barvami, provedením a typickými znaky. Zde mohou odborné znalosti učitelů pomoci odhalit rodinné nesrovnalosti či osobní rozlady, a následně může pedagog adekvátně reagovat.

Kromě možné „nápravy“ a diagnostiky poskytuje arteterapie ještě další druhy pomoci, a to zdaleka ne nepodstatné. V domovech důchodců a zdravotnických zařízeních může klienty znovu aktivizovat, dodat jim smysl života a i možnost posledního vyjádření před konečným odchodem.

Arteterapie může skýtat jistý význam i pro širší spektrum populace, například v oblasti sebepoznání. Podmínkou pro učinění prvního kroku k poznání sebe sama pomocí barevného spektra není nutně výtvarný um. V arteterapii nehraje roli přesnost zachycení, perspektiva ani dokonalost provedení. Není třeba být umělcem s vlastním stylem, ba naopak. Ke slovu zde přichází vyjádření pocitů a nálady odpoutáním se od představy o správnosti znázornění. Prostřednictvím barvy, hlíny, papíru a dalších

materiálů se tvůrce může ponořit do svého nitra a soustředit se pouze na svůj prožitek. Způsob vyjádření sebe sama je věcí ryze osobní, neměl by zde figurovat strach z nesprávného ztvárnění či pozdějšího posouzení (či dokonce odsouzení) kvality.

Arteterapeutický výtvar nemá být předmětem uznání uměleckého talentu okolím, protože jde především o osobní uspokojení, odreagování se od běžných starostí a náhled do svého vnitřního světa.

1 DĚTSKÁ KRESBA

Z kreseb dětí můžeme zjistit mnohé o tom, jak se cítí ve své rodině, jaký má vztah k jednotlivým členům rodiny nebo jak vnímá samo sebe. Podle psychologických výzkumů je v dětských kresbách skryto mnohem více, než je na první pohled zřejmé.

Už z prvního dětského čmárání, „kreseb“ batolat, lze leccos poznat. Především to, zda je dítě plaché a ustrašené, anebo zda má spíše sklony být agresivní. V prvním případě kreslí tenké čáry jen lehce naznačené, kdežto ve druhém kreslí čáry tak silné, že někdy až protrhne papír. Spokojené a šťastné děti pomalují čarami vesměs celý papír, což je podle výzkumů M. Bernsonové vyjádřením jeho touhy zaujmout všechno místo v matčině srdci a zároveň odrazem toho, že jeho srdce překypuje láskou. Naproti tomu dítě, které u „čmárání“ nevydrží a brzy tužku odhodí, je nevyrovnané.

Vývoj dětské kresby

"Hlavonožci": Zhruba ve věku tří let dítě přechází od čmárání k prvním kresbám postav. V psychologické literatuře jsou tyto první postavy označovány slovem „hlavonožec“. Jak už název napovídá, tyto kresby sestávají z kolečka představujícího hlavu a trup, k němuž přiléhají čárky, jež představují ruce, a někdy i nohy. Tak kreslí postavu většina tří- až pětiletých dětí po celém světě. S rostoucím věkem dítěte přibývají na postavě detaily: oči, ústa, pupek atd.

Do postav, které děti takto kreslí, nevědomky promítají samy sebe. Jak říká M. Prudhommeau: „Když dítě kreslí postavu, kreslí samo sebe, a to tak, jak se cítí“.

Kolem šestého roku věku děti kreslí tělo úplné, se všemi končetinami. Pokud v tomto období některé části těla při kresbě vynechá, má toto opomenutí svůj (psychologický) význam. Například vynechané uši svědčí o nedostatečné komunikaci dítěte s jeho okolím. Dítě tímto způsobem vyjadřuje, že ho „nikdo neslyší“. Kromě postav bývá oblíbeným tématem obrázků dům.

V kresbě domu se rovněž odráží „já“ dítěte. Dům umístěný uprostřed papíru, s otevřenými okny a harmonickým okolím vypovídá o dítěti, které je přívětivé, živé a otevřené. Naproti tomu je-li dům malý, dítě nevyužívá celou plochu papíru, okna jsou maličká nebo zcela chybí a okolí je poseto jednotlivými prvky nebo velkými stromy, může vypovídat o určitých poruchách: nesmělost, připoutanost k matce, pocity méněcennosti a osamění.

Dalším prvkem, jež odráží osobnost dítěte, je kresba stromu. Kmen představuje „já“ jedince, větve vyjadřují, jak dokáže jedinec uplatnit svou osobnost ve vztahu k okolí. Každé poškození kmene nebo větví je známkou nějakého traumatu v minulosti. Čím výš na kmeni se nalézá, tím kratší doba od něj uplynula. Strom nižší, dole široký může ukazovat na materiálně založené dítě, v opačném případě může jít o dítě pohybující se hodně ve svých myšlenkách, které ho mohou odvádět od reality.

Častým námětem dětských obrázků bývá rodina. Osoba, s níž má dítě problematický vztah, buď bývá na kresbě úplně „zapomenuta“, anebo je nakreslena znehodnocená – příliš malá ve srovnání s ostatními členy rodiny, nepropracovaná a odbytá. Může být také nakreslena barvou, jež vyjadřuje nepříjemné pocity dítěte. Naopak osoba, k níž má dítě dobrý vztah, bývá různě vyzdobena – matka má šaty, květiny ve vlasech či je zobrazena se šperky, otec může mít klobouk, vous či opasek.

Členové rodiny "zakletí" do podoby rostlin či zvířat: Někdy má dítě zábrany nakreslit členy rodiny přímo a volí vyjádření nepřímé. Rodina je tak „zakleta“ do podoby zvířat či třeba kytic.

Z obrázků dítěte je samozřejmě potřeba „číst“ opatrně. Některé prvky bývají v kresbách používány opakovaně, těm je potřeba přikládat větší význam. Jiné se mohou vyskytnout jednorázově - pak je potřeba vzít v úvahu okolnosti, které kresbě předcházely, např. zda dítě neshlédlo v televizi pořad, který jeho kresbu ovlivnil. Proto je nutné sledovat celkový průběh práce dítěte, jeho odhodlání, mluvený doprovod, pomocí otázek a následně rozhovoru s dítětem se doptávat, co má nakreslené představovat, a zjišťovat

bližší vztahy k nakresleným objektům (postavám či věcem). Po dokončení úkolu by dítě mělo být pochváleno, v žádném případě by neměl být kresebný výtvar kritizován. Mohou se klást jen doplňující otázky, zda dítě skutečně nakreslilo vše, zda nic nechybí, jestli chce ještě něco dokreslit, jak je s výtvozem spokojené, zda se mu to podařilo apod. Záznam slovního doprovodu a jeho analýza jsou stejně důležité jako vyhodnocení kresby.

2 POPIS ŽÁKŮ

Pro svou práci jsem si vybrala dva žáky 4. ročníku ZŠ v Ostravě.

2.1 Dominik

Dominik, 10 let, 8 měsíců v době zahájení projektu

Rodinná anamnéza

Dominik žije s matkou a jejím manželem, adoptivním otcem. Oba rodiče se zajímají o prospěch a chování Dominika ve škole, se školou komunikují a dobře spolupracují. Dostavují se na pravidelné konzultace a jsou ve spojení i se školní psycholožkou.

Osobní anamnéza

Dominik je v péči PPP a dětského neurologa, je diagnostikován syndrom LMD. Z vyšetření i pozorování jeho chování při školních činnostech vyplývá, že Dominik se přiměřeně adaptuje na okolí, sociální kontakt navazuje bez obtíží, vyhoví, spolupracuje s učitelem i spolužáky. Jsou zřejmé motorické obtíže při psaní a tedy i zvýšená unavitelnost. Pozornost je krátkodobá, je nutné střídat činnosti a vhodně motivovat. Osobní tempo je pomalejší, při nutnosti překonávat překážky rychle rezignuje. V zátěži nastupuje zvýšená unavitelnost nervové soustavy. Je upovídaný, sdílný. Osobnostně je dítě s nízkou odolností vůči zátěži. Je impulsivnější, snadno se nechá unést, vyprovokovat.

Závěrem lze diagnostikovat poruchu pozornosti a aktivity – hyperkinetická forma syndromu LMD. Intelektový vývoj je celkově v normě, v pásmu průměru. Školní výsledky jsou ovlivňovány rychlou unavitelností spojenou s dekoncentrací pozornosti a pomalým pracovním tempem.

Dominik užívá pravidelně Ritalin. Užívá se k léčbě poruchy pozornosti/hyperaktivního onemocnění. Ritalin reguluje v mozku specifické látky, které ovlivňují chování. U pacientů s určitými poruchami chování

Ritalin zlepšuje příznaky jako je nepozornost, impulzivnost, zvýšená pohybová aktivita, poruchy sociálního chování.

Pro Dominika je vhodný klidný a důsledný přístup, jasně stanovené hranice. Problémové chování lze korigovat stanovenými pravidly a kontrolou jejich dodržování.

2.1.1 Lehká mozkové dysfunkce

Termín lehká mozková dysfunkce (dále jen LMD) je souhrnným názvem pro mnohé lehké odchylky mentálního vývoje dítěte na základě oslabení funkce centrální nervové soustavy (CNS). Těmito poruchami často trpí děti průměrně až nadprůměrně inteligentní, u nichž se projevují poruchy učení a chování. K oslabení funkce CNS může dojít již v těhotenství, při porodu anebo i časně po porodu. Za toto onemocnění nemůže ani dítě ani rodina ba ani škola, a proto nemá smysl na někoho svalovat vinu. Tyto dysfunkce se však dají vhodným výchovným působením pozitivně ovlivnit. Léčbě může napomoci i samotný přirozený vývoj dítěte, při kterém dochází i k uzrávání centrální nervové soustavy a některé negativní projevy v chování se mohou časem ztlumit a popřípadě úplně vymizet.

2.1.2 Rizikové faktory LMD

Jako jeden z prvních rizikových faktorů můžeme dozajista určit dědičné predispozice (vlohy), které dítě může zdědit po svých rodičích nebo blízkých příbuzných. Dědičnost se na vzniku LMD podílí v 50–70%.

Další riziko s sebou mohou nést faktory, které působí na budoucí matku v průběhu těhotenství, např. virové infekce, úrazy, psychický stres a šok, rizikové těhotenství, konzumace alkoholu a kouření tabákových výrobků.

Vznik LMD mohou způsobit také komplikace při porodu, např. hypoxie (nedostatečné krevní zásobení mozku novorozeněte), při použití porodních kleští, při bilirubinémii (poporodní žloutenka) apod. Tyto komplikace s sebou přinášejí 20–30% riziko vzniku LMD.

Rizikové mohou být činitelé, které ovlivňují dítě po narození. Mezi tyto faktory můžeme řadit vysoké horečky v prvních letech života, encefalitidu, meningitidu nebo úrazy hlavy.

2.1.3 Příznaky a projevy LMD

Hned na začátku je nutno dodat, že LMD není nemoc s jednou jedinou příčinou a příznakem. Jde totiž o onemocnění, pod které spadá mnoho symptomů, které mají společný původ, a to v oslabení funkcí centrální nervové soustavy (pozor, nejedná se o žádné vážné neurologické poruchy). V podstatě můžeme konstatovat, že kolik můžeme nalézt mentálních funkcí, tolik jejich dysfunkcí můžeme definovat.

Při onemocnění LMD je pozorováno snížené množství mozkové tkáně (tj. šedé a bílé hmoty) ve frontálních oblastech mozku. Z neuroanatomického hlediska se při LMD vyskytují rozdíly od normálního uspořádání neuronových spojení. V tomto případě mozkem protéká méně krve než obvykle, a proto jsou neurony (nervové buňky) nedostatečně zásobovány kyslíkem, což dále způsobuje odchylky v elektrické aktivitě mozku. Tyto výše vyjmenované symptomy pak způsobují celkovou neschopnost pacienta udržet pozornost, bdělost a koncentraci a zhoršují paměť a proces učení, zapříčiňují poruchy motorické aktivity, hyperaktivitu, vývojové vady řeči apod.

Jak již víme, LMD má mnoho podob, které můžeme podle jejich příznaků dělit do mnoha kategorií, jež jsou vymezené jednotlivými diagnózami Mezinárodní klasifikace nemocí.

Prvním významným symptomem může být porucha pozornosti. Tato neschopnost dlouhodobé koncentrace se může projevovat ve škole, zaměstnání i ve všemožných společenských situacích. Osoby, u nichž se tento příznak projevuje, často dělají chyby z nepozornosti a jejich vykonaná práce bývá nepromyšlená, neuspořádaná a celkově chaotická.

Můžeme je charakterizovat jako zbrklé, rozlítané a je pro ně typické, že často nedotáhnou rozpracované úkoly až do konce. Tito nemocní jsou značně nespolehliví, rozhodně nemají organizační schopnosti, jejich pracovní morálka je zmatečná, snadno se nechají rozptýlit děním okolo a často se jejich roztěkanost projevuje i při hovoru s ostatními, kdy nejsou schopni držet se

daného tématu, nežádka kdy od něj odbíhají, nevnímají to, co jim druzí vyprávějí atd.

Další symptom je zastoupen poruchami chování, které jsou charakteristické značnou impulsivností a hyperaktivitou. Impulsivnost je ve své podstatě netrpělivost. Impulsivní lidé nejsou schopni počkat, až na ně přijde řada, skáčí ostatním do řeči, překřikují je, neposlouchají pokyny, sahají na předměty, na které by sahat neměli, občas ostatním lidem kradou různé předměty z ruky, vrhají se do riskantních a nebezpečných situací, aniž by zvážili jejich důsledky atd.

Tato impulsivnost může způsobit různé nehody a poranění. Kdežto hyperaktivita se projevuje jako neustálý neklid. Můžeme ji pozorovat např. u dětí, které se stále vrtí na židli, poposedávají, pobíhají kolem dokola atd. Tito jedinci jsou jakoby neustále drážděni k vykonávání všemožných činností a nekonečnému mluvení.

V řadě příznaků pokračujeme se specifickými poruchami učení. To znamená, že dítě má problémy s určitým předmětem nebo skupinou předmětů (např. plave v matematice, ale naopak vyniká v humanitních předmětech). Slovo „specifická“ označuje fakt, že za problémy v procesu učení nemůže intelekt. Tyto poruchy jsou příčinou, proč ve škole zaostávají i děti s průměrným nebo dokonce nadprůměrným intelektem.

Mezinárodní klasifikace nemocí definuje následující poruchy učení: dyslexii (porucha v nácviku čtení, neschopnost rozlišovat a správně řadit písmenka, poskládat je v jeden celek a správně je vyslovovat), dysgrafii (porucha psaní), dysortografií (porucha pravopisu) a dyskalkulii (porucha matematických dovedností).

Další oslabení mozkových funkcí může způsobit i vývojové vady řeči. Mějme však na paměti, že za všechny vady řeči nemůže pouze LMD. Děti s touto poruchou začínají vyslovovat první slova o něco později než jejich vrstevníci (zhruba po půl druhém roce života). Mezi zjevné příznaky patří zadrhávání, zaváhání před každým slovem, hledání slov a jejich následné převedení do plynulé řeči, poruchy artikulace (výslovnosti) atd. Tyto projevy jsou způsobeny pravděpodobně nízkou elektrickou aktivitou v řečovém centru. Do výčtu poruch lze zařadit i poruchy motoriky, které mohou být spojené s poruchami intelektu.

Jednotlivé diagnózy se mohou navzájem překrývat, z čehož plyne, že u těch, co trpí jednou mozkovou dysfunkcí, je pravděpodobné, že se u nich projeví i dysfunkce další. Je také možné, že takovéto oslabení funkcí CNS nepostihuje pouze vyšší mentální schopnosti, ale i city a nálady, což může u pacientů vyvolat úzkosti a deprese.

2.1.4 Léčba LMD

V případě LMD se častěji hovoří o nápravě než o léčbě, poněvadž používané postupy mají jednak charakter léčby, rehabilitace, učení a jednak cvičení. Takováto náprava může oslabení mozkových funkcí i zcela vrátit do pořádku.

Při léčbě se užívá farmakoterapie, EEG-biofeedback, různé nápravné postupy (např. logopedie, poradenská psychologie, speciální pedagogika atd.). Farmakoterapií se odborníci snaží vrátit mozku jeho dostatečnou aktivitu. Nemocným jsou podávána tzv. nootropika, která v podstatě vyživují mozkovou tkáň, zajišťují větší průtok krve mozkovými cévami, a tím tak vyšší přísun kyslíku a glukózy nervovým buňkám. Tyto medikamenty nemají žádné vedlejší nežádoucí účinky, nevyvolávají návyk a organismus je obecně dobře snáší. Jako další léčebný prostředek se využívá Piracetam (Piracetam AL 800). Jedná se o jakýsi přirozený vitamín pro mozek. Jedná se o derivát tzv. kyseliny gamaaminomáselné (GABA), což je přirozený neurotransmitter, který vede vzruchy z jedné nervové buňky na druhou. Doporučená dětská dávka je 800mg 3× denně, u dospělých a vážnějších případů se doporučuje dávka dvojnásobná. Tento účinný lék je v lékárnách volně dostupný a je hrazen pojišťovnami. Kromě Piracetamu má na nervovou soustavu a její prokrvení také vliv Encephabol, Enerbol a Ginko Biloba. Ginko Biloba se užívá jako doplněk stravy, je volně prodejná, ale jen z části hrazena pojišťovnami. Blahodárné účinky na nervovou tkáň mají samozřejmě vitamíny, a to zejména vitamíny skupiny B, např. vitamin B6 (tzv. Pyridoxin), který je obsažen hlavně v obilných klíčcích. Mezi další posilující látky můžeme zařadit i lecitin (výtažek ze sóji) a ženšen.

Dále jsou doporučovány minerály, poněvadž když se to tak vezme, tak elektrická aktivita mozku je závislá na iontech hořčíku, vápníku, draslíku,

sodíku a chloru. Dostatek těchto látek přináší nervové tkáni rovnováhu. Můžeme například zmínit, že hlavně hořčík je doporučován pro zklidnění hyperaktivních dětí.

Ve farmakoterapii se též užívají tzv. psychostimulancia, která dokáží zásadně ovlivnit činnost centrálního nervového systému tím, že tlumí symptomy oslabených funkcí CNS, např. nepozornost a hyperaktivitu. Tyto velice účinné léky mají však mnohé vedlejší účinky, na příklad inhibují růstový hormon, což způsobuje nižší tělesný vzrůst a hmotnost, nemluvě o riziku návyku. Proto se tyto medikamenty u nás užívají jen v opravdu těžkých případech. Jako zástupce můžeme zmínit tzv. Ritalin.

Do řady léků pomáhajících při léčbě LMD můžeme řadit i tzv. thymoleptika, jež zvyšují hladinu serotoninu (neurotransmiteru, který je zodpovědný za duševní rovnováhu a pohodu) v mozku. Tyto léky jsou též nazývány jako tzv. antidepresiva, která mimo jiné tlumí hyperaktivitu. Do této skupiny patří Seropram a Deprex (Prozac).

Kromě farmakoterapie se při léčbě LMD užívá také tzv. EEG-biofeedback, který pro zlepšení duševního stavu používá regulaci frekvencí mozkové elektrické aktivity (tzv. mozkových vln). Tato metoda je velice efektivní, a to zejména pro posílení aktivace nervového systému, pozornosti, koncentrace, sebeovládání, sebekázně a progresivity, co se intelektu týče. Tento způsob též pozitivně ovlivňuje poruchy spánku, noční pomočování (enuresa), vývojové vady řeči a specifické poruchy učení.

Dále se při léčebné terapii užívají také poradenské nápravné postupy, které mají pro každou specifickou dysfunkci svou metodu, např. vadami řeči se zabývá logopedie, při poruchách chování se upravuje denní režim dítěte a používá se tzv. autogenní trénink, při poruchách učení dítě podstupuje různé speciální nápravné postupy apod.

2.1.5 Jak pomoci dítěti s LMD

Je důležité si s dítětem promluvit a vysvětlit mu, že jeho problémy nemají příčinu ani v jeho povaze nebo morálce, ale v biologické (přesněji řečeno v psychoneurofyzilogické) poruše, za kterou nemůže. Proto dítě

s LMD nelze převychovávat, ale naopak je potřeba ho svěřit do rukou odborníků.

Je důležité, aby se dítě cítilo milováno a nebylo za své neúspěchy káráno nebo dokonce trestáno. S trpělivostí, podporou a láskou se mu budou lépe překonávat překážky a různé úkoly. Snažit se vychovávat dítě v pozitivním směru, oceňovat jej za to, co mu jde a v čem se mu daří, i když může jít pouze o maličkosti, a nevytýkat mu věci, které nejsou jeho silnou stránkou.

Pokud dojde na kárání, vždy nutné přesně zdůraznit, co dítě udělalo špatně a neobracet se na něj s napomínáním, že pořád jen zlobí, protože nakonec se může stát, že vám dítě dá za pravdu a přestane se o cokoliv snažit. Vhodné pro dítě je připravovat pestrou stravu, která je bohatá na ovoce a zeleninu a vyvarovat se stravě plné dráždivých chemikálií, umělých přísad, vůní, příchutí, barviv, umělých sladidel, cukrů a tuků.

Komplikace lehké mozkové dysfunkce

Toto onemocnění je komplikované už jen tím, že může postihnout více mozkových funkcí, které při špatném fungování zabraňují člověku, aby žil plnohodnotným osobním i společenským životem. Všechny případné komplikace, které by při onemocnění LMD mohly nastat, jsou již výše zmíněny u příznaků této nemoci.

2.2 Robin

Robin, 11 let, 1 měsíc v době zahájení projektu

Rodinná anamnéza

Do roku 2005 rodina žila ve Vietnamu společně s rodiči otce. Nyní žijí v sídlištním bytě v Ostravě. Matka i otec pracují v obchodní oblasti, česky mluví jen málo, nízká úroveň porozumění. Všichni členové rodiny doma mluví pouze vietnamsky.

Osobní anamnéza

Robin se přistěhoval z Vietnamu do ČR v srpnu 2005. Ve Vietnamu absolvoval I. ročník. V ČR nastoupil opět do prvního ročníku z důvodu jazykové nepřipravenosti.

V prvním ročníku byl Robin velmi neukázněný, zřejmě i z důvodů nerozumění. Rodiče se školou komunikovali jen sporadicky. Robin chodil do školy často bez přípravy, bez vypracovaných domácích úkolů. V průběhu 1. ročníku se domácí příprava zlepšovala, stále je však zřejmá nedůslednost při přípravě na vyučování.

Při komunikaci se Robin vyhýbá očnímu kontaktu. V jeho projevu se často vyskytují slova „*zabít - bratra, nemám rád*“ apod. Nerad se vyjadřuje o svých emocích, při otázce se vyhýbá odpovědi a odpovídá „*nevím*“. U Robina se často objevují násilná gesta - udeření spolužáka. Také slovní agrese, a to i vůči některým učitelům. Obecně má Robin školní kázeňské problémy, za které je potrestán důtkou ředitele školy.

Z konzultací Robina a školní psycholožky je zřejmé, že mnoho agrese se v Robinovi hromadí z nerovného vztahu mezi ním a jeho o 3 roky starším bratrem Davidem. David využívá své síly nejen fyzické, ale Robina doma celkově utlačuje. Bratři bývají po většinu dne sami doma, tedy Robin nemá oporu v dospělém členu rodiny – matce či otci. Oba rodiče jsou velmi zaměstnaní a odráží se to i na jejich péči o syny. Nedocházejí na třídní schůzky ani navrhované konzultace s učitelem či školním psychologem, na písemná sdělení reagují zřídka.

2.2.1 Specifika života vietnamské komunity v ČR

Dle odhadů Českého statistického úřadu, žije v současné době na území České republiky asi 58 tis. Vietnamců. Pokud však zohledníme i odhady nelegálních imigrantů, pohybují se odhady počtu Vietnamců na našem území zhruba kolem 90 tis.. Takto početná komunita není v současné době státem uznávanou menšinou a nemá ani významnou politickou reprezentaci.

Vietnamská migrace do Československa před rokem 1989 probíhala v několika vlnách od roku 1956. V padesátých letech se jednalo především o vietnamské děti z válkou postiženého Vietnamu, od sedmdesátých let pak přišla velká vlna dělníků, učňů, studentů a stážistů. Ve druhé polovině 80. let dochází k oboustrannému využívání vietnamských imigrantů. Československo stále více využívalo Vietnamce v neatraktivních oborech, kde místní nechtěli pracovat na pozicích, jako je pásová výroba ve fabrikách, při pomocných pracích. Na vietnamské straně se pak objevovala možnost migrace za úplatu. Počet Vietnamců za minulého režimu byl nejvyšší v letech 1980-1983, přibližně 30 000 osob. Samotné téma využívání vietnamských pracovníků k pomoci československému hospodářství je dle Broučka ve vietnamské komunitě vnímáno jako velmi významné a tvrdí, že se stalo součástí kontinuálního vědomí vietnamské komunity, která si i pomocí něj zdůvodňuje svůj současný význam a společenskou váhu v ČR.

Po roce 1989 zaznamenalo území dnešní České republiky velký příliv Vietnamců. Přišli především zbylé části rodin zde již usazených Vietnamců, další významným proudem pak byli po roce 1993 Vietnamci z Německa, kdy Německo ukončilo s Vietnamci, kteří měli pracovní smlouvy z doby NDR, pracovní pobyty a nutilo je po finančním vyrovnání k reemigraci. K Vietnamcům v Československu se také připojili krajané, kteří do té doby žili na území bývalé Maďarské lidové republiky a Polské lidové republiky. Po rozpadu Československa a zvýšení ekonomické úrovně České republiky oproti Slovensku se stěhují Vietnamci do České republiky. Nemalou část tvoří také nelegální migranti

Vietnamská komunita je u nás rozdělena na několik skupin, přičemž nejvýraznější je dělení vzniklé v návaznosti na dobu příchodu do ČR. Jak uvádí Eva Pechová ve své zprávě o migraci z Vietnamu do České republiky, lze říci, že nejen u nás, ale i v ostatních státech bývalého Východního bloku vznikají postupně tři odlišné skupiny Vietnamců: komunity tzv. starousedlíků, a dále společenství porevolučních Vietnamců, nově příchozích v devadesátých letech, a na ně dále navázala po roce 2000 tzv. "čerstvá vlna" migrantů po roce 2000.

V nové zemi vidí Vietnamci možnost zlepšení své ekonomické situace. Přicházel a přicházejí sem především za vidinou lepšího výdělku, než jaký měli ve Vietnamu. Nemigrují ve jménu touhy po změně kulturního prostředí, poznání nebo čehokoli nového. Přicházejí změnit materiální budoucnost své rodiny. Smysl svých ekonomických aktivit formulují Vietnamci žijící v ČR do tří zásad: uživit na dobré úrovni rodinu, finančně zabezpečit děti a postarat se o rodiče, kteří zůstali ve Vietnamu.

Uvnitř vietnamské komunity se vytváří vlastní soběstačný servis, který se specializuje na zprostředkování styku ostatních Vietnamců s majoritou pomocí tlumočnicků, spoluprací s úřady ČR, zajištěním zdravotní péče či právních služeb apod.

Vietnamci netvoří v ČR oficiálně uznanou národnostní menšinu. Vietnamská komunita je často charakterizována jako velmi uzavřená, samostatná a izolovaná komunita bez výrazné potřeby integrovat se do života české populace, která stojí na významné vnitřní provázanosti. Hlavu vietnamské komunity tvoří nejčastěji majitelé velkoobchodů, kteří poskytují pronájmy menším prodejcům, provozují v nich i restaurace, herny, kasina a apod.

V souvislosti s vietnamskou komunitou je nutné zmínit i fenomén tzv. banánových dětí. Jedná se o potomky vietnamských imigrantů, kteří se narodili v ČR nebo zde žijí odmalička. Převzali již mnoho hodnot a styl života z české společnosti a mají často mnohem blíže ke svým českým vrstevníkům než ke svojí, tradičně založené, vietnamské komunitě a rodině. Mladí Vietnamci jsou na rozdíl od většiny svých rodičů velmi dobře integrováni do majoritní společnosti. Důsledkem jsou však velké generační rozdíly, se kterými se současná vietnamská komunita (výrazně založená na rodině) musí potýkat. Největším problémem místních Vietnamců tedy v současnosti bývají právě vznikající problémy uvnitř rodiny, které pramení z jazykové a hluboké kulturní bariéry.

Specifikem vietnamské komunity je i život v určitém provizoriu, jelikož většina vietnamských imigrantů přišla do ČR s plánem vrátit se po několika

letech zpět do Vietnamu. Toto provizorium má vliv na motivaci Vietnamců učit se česky, poznávat hlouběji ČR, budovat si zde dlouhodobé a pevné sociální vazby apod. Právě toto provizorium je ještě podpořeno pocitem, že odlišnost mezi českou a vietnamskou společností je příliš veliká a málokterý Vietnamec věří, že má šanci přejít z komunity do běžného života majoritní společnosti. Mnohdy není ani výjimkou, že ve Vietnamu zanechali část rodin v naději, že se k nim brzy vrátí (manželku, děti), a v Čechách si po několika letech pořídili novou neoficiální rodinu, která jim zde poskytuje zázemí.

V současné době dochází, především díky již nové generaci zde narozených Vietnamců, k postupné a pomalé integraci a překonávání interkulturních překážek. Na druhé straně xenofobie české společnosti a vzájemná uzavřenost tradičních vietnamských komunit a české společnosti stále zůstává.

2.2.2 Dítě emigrantů

Dítě emigrantů prožívá stres, daný komplexní změnou životní situace, ale tato zátěž je více závislá na chování rodičů (tj. na úrovni, v jaké se s ní vyrovnávají rodiče) než na objektivní situaci. V dětství má větší význam jistota daná stabilitou rodiny než širší společnost. Dítě se musí přizpůsobit nejen nové zemi, ale i změnám v rodině, které samy děti nemohou příliš ovlivňovat. Děti emigrantů bývají citlivější a zranitelnější, s větším sklonem reagovat strachem a úzkostí. Bývají uzavřenější, s určitým odstupem od vrstevníků, kterými nebývají vždy uspokojivě akceptovány. Důvodem horší sociální adaptace a nižší školní úspěšnosti může být též jazyková bariéra. Jazyková blokáda představuje i omezení v socializačním rozvoji, který musí v takovém případě navíc zahrnovat uvědomění sociokulturních rozdílů a jejich zvláštností. Mohou se objevit poruchy chování, které však mohou znamenat přetrvávání starých vzorců chování, mohou to být ale i poruchy adaptace.

Srovnání dítěte s vrstevníky, kteří mají snadnější situaci, často vede k pocitům nejistoty, sníženému sebevědomí a obavám ze selhání. Ve škole je dítě sice tolerováno, protože je příčina jeho odlišnosti jasná, ale na druhé straně bývá jeho menší úspěšnost automaticky akceptována jako

samozřejmost. Očekávání učitelů nejsou příliš vysoká. V této situaci musí dítě na průměrný výsledek vynaložit daleko větší úsilí než jeho stejně nadaný spolužák z majoritní společnosti.

3 POUŽITÉ ARTETERAPEUTICKÉ TECHNIKY

3.1 Volné téma

Téma, které dítě volí, je vysoce významné pro hledání předmětů, které hrají důležitou roli ve světě jedince. Význam, který jedinec přikládá věcem a osobám natolik, že je zobrazuje, může vést k představám a myšlenkám, které ho zaměstnávají. Situace, které si jedinec volí a předvádí ve výtvarném projevu, nám mohou naznačit jeho osobní postoje k nim. Je třeba si všimnout nejen provedení, postupu, mluveného doprovodu, ale i jednotlivých vyobrazených prvků.

Častým prvkem ve volné kresbě dětí je **dům**. V pohledu na dům je nutno si všimnout transparentnosti, perspektivy, detailů. Všechny detaily mají svou symboliku. Dveře ukazují schopnost dítěte kontaktu s jinou osobou. Otevřené dveře symbolizují silnou potřebu citové vazby. Vynechání dveří může znamenat stáhnutí, uzavření se pro okolí. Přítomnost oken indikuje normální vývoj dítěte. Nepřítomnost oken může ukazovat na uzavřenost, nemožnost nahlédnout do nitra dítěte. Stěny a jejich tloušťka mohou napovídat o síle ega. Komín je falický symbol, ale i symbol tepla ve vztazích. Ztvárnění střechy může vypovídat o velikosti fantazie.

Při hodnocení kresby dítěte je nutné pak klást doplňující otázky a vést s dítětem rozhovor.

3.2 Kresba lidské postavy

Jak říká Prudhommeau: „*Když dítě kreslí postavu, kreslí samo sebe, a to tak, jak se cítí.*“

Samotná kresba lidské postavy může vypovídat o vnímání dítěte sebe samého nebo o ideálním konceptu sebe samého.

Kresbu lze hodnotit dle bodové stupnice Goodenoughové, dle které se sledují jednotlivé části a prvky kresby, a lze také orientačně odhadnout mentální věk klienta. Hodnotí se např. hlava, krk ve dvou dimenzích, oči, obočí, řasy, zornice, správný počet prstů, náznak opozice palce, apod. U diagnostiky kresby postavy se sleduje také položení papíru, umístění a

velikost postavy, přítlaku linky a její kvality. Důležitou pro diagnostiku je nejen tvář, její rysy, ruce a další části těla, ale také oblečení, detaily kresby. Bizarní detaily mohou indikovat nějakou z emocionálních poruch. Nutno však přihlížet k věku dítěte. S věkem dítěte detailů přibývá. Je také třeba zjistit, na jakém základě jsou detaily zakresleny, zda nejde třeba jen převzatý prvek z televizního seriálu, hry apod.

3.3 Kresba stromu – Baum Test

Test má výhodu jednoduché instrukce a rychlého provedení. Fakt, že pro reprezentaci lidské osoby byl vybrán strom, je zdůvodněn jeho vysokou symbolickou hodnotou, konstrukce stromu se srovnává s lidským tělem. Interpretace testu stromu vychází ze studia mýtů, archetypů, hlubinné psychologie a grafologie.

Dle Kocha mohou být rysy kresby výrazem různých vrstev osobnosti, proto je jeho výklad komplikovaný. V testu strom zakreslený vlevo souvisí s introverzí, minulostí, návratem, vztah k matce. Zakreslení vpravo znamená vztah k budoucnosti. Umístění nahoře je spjaté s vědomím, dole s nevědomím, pudovostí, se zakořeněním se v bytí.

Je důležité zaznamenávat celý průběh kresby, gumování, slovní komentář apod. Jednotlivé rysy kresby mohou být výrazem různých vrstev osobnosti, proto je jeho výklad komplikovaný.

Dítě nakreslí takový strom, který nejvíce reflektuje jeho pocity. Kmen reprezentuje city a vnitřní sílu, podobně jako to u postavy představuje trup. Díry v kmeni mohou reprezentovat zažitá traumata. Kořeny reprezentují pudové stránky osobnosti a indikují stabilitu nebo labilitu osobnosti. Jsou oporou osobnosti. Podobně jako u kresby postavy i zde je třeba všimnout si velikosti, umístění, linií a detailů, celkového schématu kresby.

3.4 Kresba začarované rodiny

Stimuluje symbolické vyjadřování dítěte. Instrukce zní: „*Nakresli svou rodinu, jako by přišel kouzelník a každého z vás začaroval do zvířete, kterému nejlépe odpovídá.*“

Sledujeme především zobrazení jednotlivých členů rodiny a jejich situační zobrazení (které osoby chybí a které jsou naopak navíc). V průběhu kresby (nebo po dokončení) je nezbytné vést s dítětem rozhovor, ve kterém nám smysl své kresby pomůže interpretovat. Děti s nízkým sebevědomím, sebehodnocením a týrané děti se mohou kreslit sebe jako mravence nebo jiný malý hmyz.

3.5 Kouzelný domov

Zamyšlení se nad vztahy v rodině, fungováním domácnosti. Představit si ideální domov. Má dát prostor dítěti se zasnit, představit si ideální situaci v domácnosti. Například rozhovorem a pozorováním při hře, nebo také zakreslením běžného dne doma zjišťujeme vztahy doma, fungování rodiny, zvyky. Pak lze porovnat, zda jsou představy dítěte hodně či méně vzdálené od skutečnosti.

3.6 Barevná rodina

Cílem je rozvoj představivosti, zamyšlení se nad členy rodiny, rozvoj fantazie, vnímání barev, odvahy namíchat nezvyklý odstín, snahy přiblížit se představě namíchané barvy. Sleduji pak zejména vybrané odstíny barev vzhledem k tabulce oblíbených a neoblíbených barev. Nutné je však pak rozhovorem zjišťovat skutečný důvod zvolené barvy. Může jít například o oblíbenou košili otce, kterou často nosí, a proto takovou barvu žák zvolí, přestože barva není mezi oblíbenými, nemusí znamenat negativní postoj.

3.7 Sociogram

Sociogram je formalizovaný symbolický zápis sociopreferenčních vztahů. Analýzou těchto skupinových vztahů se zabývá sociometrie. Výstupem sociometrických technik mohou být kromě sociogramu také sociometrické indexy. Podkladem pro tvorbu sociogramu může být řada kritérií: emocionální vztahy, sféry vlivu, komunikační vztahy aj.

Sociometrický test má jak své přednosti, tak i nedostatky. Test umožňuje jedinci promyslet si volby a také si určit, hodnotit a přehodnotit své vztahy k statním členům skupiny. Mezi přednosti patří, že je zaručena anonymita pro ostatní členy testované skupiny. Další výhodou je rychlost získání informací a malé náklady na samotné testování. Nevýhodou, zejména u mladších věkových kategorií, je změna v interpersonálních vztazích, kdy dochází v závislosti na situaci ke konfliktům a přehodnocování vztahů.

Pro děti zvolený sociogram je obrázkový. Na stránce jsou nakreslené figurky kolem stromu a na stromě. Každá z figurek má nějakou pozici, výraz ve tváři, je různě vzdálená od dalších figurek. Úkolem dětí je postupně vybarvovat figurky a přiřazovat jim jména spolužáků. Hodnotí se nejen výběr barev, ale především pořadí vybarvení a přiřazení jmen k jednotlivým figurkám a výběr figurky pro sebe samého.

3.8 Dárek pro kamaráda

Cílem je rozvoj představivosti, zamyšlení se nad kamarádkými vztahy, přáním kamaráda. Zadaná instrukce je nakreslit dárek pro kamaráda, může být i kouzelný. Následným rozhovorem se zjišťuje, pro kterého kamaráda dárek je, k čemu může kamarádovi sloužit a zda z něj bude mít radost a proč. Otázkou také je, zda si stejný dárek nepřeje i dítě samo.

3.9 Erb sebeúcty

Zakreslení svého erbu a vypsání odpovědí na otázky, které se týkají zájmů a sebehodnocení. Zadání je: „*Zapiš, co nejraději děláš, co Ti ve škole jde, jaký je Tvůj sen, co Tě rozveselí, když je Ti smutno.*“ Z tohoto erbu se

dají zjistit důležité informace o dítěti, jeho koníčcích, možnostech seberealizace, o jeho vlastním sebehodnocení.

3.10 Moje ruka

Zakreslení vlastní ruky a vepsání svých dobrých a špatných vlastností do jednotlivých prstů ruky vede k přemýšlení nad sebou samým. Je zde prostor pro hledání cest ke zlepšení v slabých stránkách. Výběr barev pro vybarvení dlaně a prstů může poodhalit postoj k sobě, uvedeným vlastnostem, nebo také momentální náladu žáka. Zadání je obkreslit svou dlaň, zamyslet se nad svými dobrými, pak špatnými vlastnostmi, zaznamenat je do prstů, vybarvit.

3.11 Otisky dlaní

Už samotný proces nanášení barev na dlaně může být zajímavým a arteterapeutickým zážitkem. Žák se rozhodne, zda bude barvu nanášet sám na svou dlaň, nebo bude pracovat s kamarádem a dlaně si pomalují navzájem. Druhý krok – vytvoření papouška z vystřižených barevných otisků vede ke komunikaci a dohodě na konečné podobě papouška. Lze sledovat dominantní či podřízenou roli při práci, kamarádský vztah, schopnost pracovat ve dvojici.

3.12 Moje mandala

Mandala znamená kruh – střed. Můžeme za ni považovat vlastně každý kruhovitý tvar, který má střed. V arteterapii je mandala pomůcka pro koncentraci a rozjímání.

Člověk byl odpradáвна fascinován kruhem. Vyskytuje se nejen ve východních náboženstvích, ale i křesťanství, např. v podobě rozetových oken v chrámech, jež přitahují zrak a mohou vést pozorovatele do stavu harmonie, úcty, radosti. Ve středověkých evropských chrámech jsou často znázorněny kruhové labyrinty, jež jsou přirovnáním cesty k Bohu. Tibetská mandala slouží jako pomůcka k meditaci a je vytvořena z barevného písku. Indická mandala vyjadřuje mikrokosmos ideální reality.

Mandala může být nástrojem k sebepoznání a sebeodhalování. Může pomáhat i jako jakási mapa vnitřní reality. Člověk si uvědomí, kde je jeho střed, resp. co stojí v jeho centru.

Úkolem pro děti je nakreslit kruhový obrázek – mandalu, do které mohou abstraktně nebo i konkrétně zaznamenat své koníčky, činnosti, věci, které mají rády. Mohou použít kružítko pro přesný tvar kruhu a různě barevné pastelky. Z tohoto výtvarného díla se dají vyčíst zájmy dítěte.

3.13 Myšlenková mapa

Myšlenková mapa (někdy také mentální mapa) je graficky uspořádaný text doplněný obrázky s vyznačením souvislostí. Po staletí byla využívána k učení, pamatování, grafickému zobrazení nebo řešení problémů. V naší myšlenkové mapě se žáci zamysleli nad vztahy v rodině, volným časem a jeho využitím, zálibami. Myšlenková mapa se tvoří písemným zaznamenáváním myšlenek, asociací k danému tématu. Tématem pro děti je v tomto úkolu rodina a volný čas.

4 PRAKTICKÁ ČÁST

Osnova práce s žáky – chci nechat bez čísla

1. Volné téma
2. Kresba lidské postavy
3. Baum test
4. Kresba začarované rodiny
5. Kouzelný domov
6. Barevná rodina
7. Sociogram
8. Dárek pro kamaráda
9. Erb sebeúcty
10. Moje ruka
11. Otisky dlaní – práce ve dvojicích
12. Moje mandala
13. Myšlenková mapa

4.1 Práce Dominika

4.1.1 Volné téma

INSTRUKCE: „*Namaluj, co máš nejraději, co Ti nejlépe jde.*“ „*Co nejraději kreslíš? Můžeš použít kterýchkoli pastelky.*“

TECHNIKA: Kresba pastelkami

MATERIÁLY: Čtvrtky formátu A4, pastelky

CÍL: Rozvoj představivosti, diagnostický pro terapeuta

METODY: 1. Motivační rozhovor

2. Výklad

3. Kresba pastelkami

4. Rozhovor o obrázku

ČASOVÉ VYMEZENÍ: 10 - 20 minut

MOTIVACE: Tento námět volím záměrně v úvodní hodině našich setkání, protože technika ani zpracování nejsou náročné z hlediska materiálního ani psychického. Povídáme si o tom, co rádi kreslíme, jaké jsou oblíbené činnosti, co nám jde, které barvy se nám líbí.

POSTUP:

1. Povídání si o kresbě pastelkami, zálibě v malování, oblíbených motivech.
2. Posadit dítě k přiměřeně vysokému stolu v tiché místnosti, bez přítomnosti dalších osob. Položit na stůl čisté papíry, pastelky.
3. Šmahelův test barev – zakreslení 3 nejoblíbenějších a 3 nejneoblíbenějších barev do tabulky. (pozn. Šmahelův barevný test se provádí před každou kresbou pastelkami, voskovými pastely, křídami apod. nebo před malbou barvami.)
4. Samotná kresba.
5. Reflexe – zhodnocení svého díla, spokojenost, co by dalo vylepšit, je li výtvor skutečný obraz původní představy, co jednotlivé zakreslené prvky znamenají.

Obr. č.1: Dominik nakreslil dva domy. Dům se skoro v každé volné kresbě objevuje zejména u dětí ve věku 6 – 7 let. U starších dětí se vyskytuje méně. Může však dokládat ještě Dominikovu dětskou spontánnost, ale také kladný vztah k domovu, přírodě, která se v okolí domů objevila. Tahy pastelkou jsou pevné, jasné, při kresbě druhého domu použil pravítko, to může znamenat nejistotu tahů pastelkou bez něj, strach z nedokonalosti provedení. Větší dům má mimo dveří i okna. Komín je nakřivo, ale je zakreslený, tedy je zaznamenána vřelost vztahů v rodině. Potvrdila se v následném rozhovoru. Nad menším domem je barevná duha, která může symbolizovat potřebu zastřešení, ochrany, udržení si dětského barevného chráněného světa. Úplně nahoře výkresu svítí slunce, které může vyjadřovat opravdovost. Dominik použil pozitivní barvy, pracoval klidně, často se však ptal, co může ještě dokreslit. Já odpovídám, že může dokreslit cokoli.

4.1.2. Kresba lidské postavy

INSTRUKCE: „*Nakresli postavu člověka, jak ji nejlépe umíš.*“ Na dotazy, zda to může být maminka, tatínek, princezna apod., odpovím ANO.

TECHNIKA: Kresba tužkou

MATERIÁLY: Čtvrtky formátu A4, tužka, guma

CÍL: Rozvoj představy o vlastním těle, postavě, doplňcích a detailech postavy

METODY: 1. Výklad

2. Kresba

3. Rozhovor

ČASOVÉ VYMEZENÍ: 10 - 20 minut

POSTUP:

1. Zadání instrukcí

2. Samotná kresba.

3. Reflexe – zhodnocení a popis svého díla, kdo na obrázku je, co dělá spokojenost, co by dalo vylepšit, je li výtvor skutečný obraz původní představy.

Obr. č. 3: Dominik nakreslil kamaráda Peťu. Dle kresby postavy a testu Goodenoughové je mentální věk o dva roky níže než reálný věk. Může to být způsobeno syn. LMD a nevyzrálostí CNS. Postava je zakreslena zhruba uprostřed výkresu. Detaily obličeje jsou základní, je vyznačen úsměv, který může dokládat dobrý sociální kontakt s okolím, ale také může vypovídat o vnitřním rozpoložení dítěte – tedy spokojenosti, klidu. Zcela zapomněl na uši. Může to znamenat, že nechce slyšet určité informace z okolí, například o svém někdy „zlobivém“ chování, nebo také, že není často poslouchán, že není vyslyšeno, co Dominik říká. Chybějící prvek – uši – může vypovídat o snížené sebedůvěře. Krk není znázorněn, chybí tedy možnost pohybu v této části těla. Může to znamenat strnulost, tuhost například ve vyjadřování. Což se potvrzuje při mluvním projevu Dominika. Někdy má potíž vyjádřit myšlenku. Chybějící krk může také znamenat nízkou sebekontrolu. Snížená sebekontrola je na Dominikově chování bez medikace znát. Paže jsou vůči tělu krátké, prsty ve správném počtu, nikterak však tvarem či velikostí od

sebe odlišné. Na pažích a nohou nejsou viditelné klouby. Chodidla jsou znázorněna ve správném místě i poměru. U diagnostiky kresby postavy sleduji celkový průběh, jak se dítě vyrovnává se zadáním, úskalími při výtvarném zpracování, také mluvní doprovod. Konečné dílo nehodnotím jako výsledek výtvarné práce, nehodnotím provedení ani kvalitu. Dominika pochválím, že zadání zvládl, zeptám se, zda chce něco přikreslit nebo zda je to hotové.

4.1.3 Kresba stromu – Baum Test

INSTRUKCE: „*Nakresli strom, nezáleží na tom jaký, ale ne jehličnatý.*“

TECHNIKA: Kresba tužkou

MATERIÁLY: Čtvrtky formátu A4, tužka

CÍL: Diagnostika na základě kresby stromu

METODY: 1. Výklad

2. Kresba

3. Rozhovor

ČASOVÉ VYMEZENÍ: 10 - 20 minut

POSTUP:

1. Před žáka položím arch bílého papíru formátu A4 a tužku.
2. Zadám tuto instrukci: „*Nakresli strom, nezáleží na tom jaký, ale ne jehličnatý.*“
3. Zakreslení stromu.
4. Otázky, zda je to hotové, zda nechce něco doplnit, zda je spokojen.
5. Rozhovor.

Obr. č. 5: Dominik nejprve nakreslil velmi malý strom při pravém okraji papíru. Pak začal kreslit znovu, uprostřed. Strom má nepatrné kořeny, dokreslené na závěr už jen barevnou pastelkou. Tedy jakýsi pocit ukotvení je. Kmen je obtažen několika silnějšími tahy, linie není jednoduchá, čáry se dvojí, z této nesouvislé linie lze vyčíst nejistotu, strach, zábrany. Válcovitý tvar kmene může znamenat píli. Kmen sahá zhruba do jedné třetiny výkresu, celkově strom zabírá jen spodní polovinu výkresu – může znamenat nutnost pocitů jistoty. Koruna je velmi malá, ohraničená, může znamenat nízkou

úroveň abstraktního myšlení (to dokládá i dg. syn. LMD). Koruna je vyboulená, z toho lze vyčíst určitou naivitu, dětské myšlení. Nejsou zakresleny žádné plody, což může dokládat sníženou fantazijní složku. Dominik trval na vybarvení stromu, nechtěl jej odevzdat jen tužkou nakreslený. Může to být spojeno s dětským vnímáním světa, pokud kreslený objekt není podobný s realitou, může to vnímat jako nedokončené.

4.1.4 Kresba začarované rodiny

INSTRUKCE: „*Nakresli svou rodinu, jako by přišel kouzelník a každého z vás začaroval do zvířete, kterému nejlépe odpovídá.*“

TECHNIKA: Kresba pastelkami.

MATERIÁLY: Čtvrtky formátu A4, pastelky

CÍL: Rozvoj představivosti, zamyšlení se nad vztahy v rodině

METODY: 1. Motivační rozhovor

2. Výklad

3. Kresba pastelkami

4. Rozhovor o obrázku

ČASOVÉ VYMEZENÍ: 20 – 30 minut

MOTIVACE: Rozhovor o rodině, kdo do rodiny patří, kdyby přišel kouzelník a mohl členy rodiny začarovat v nějaká zvířata, která by to byla.

POSTUP:

1. Vysvětlení průběhu práce.
2. Šmahelův test barev.
3. Samotná kresba.
4. Reflexe – zhodnocení svého díla, spokojenost, co by dalo vylepšit, je li výtvar skutečný obraz původní představy. Rozhovor nad zakreslenými prvky, které zvíře (či věc) má jaký význam, jaký postoj k němu žák zaujímá, jaké pocity v něm vyvolává. Zamyslet se nad rozložením a velikostí jednotlivých členů rodiny, závislostech.

Obr. č. 7: Dominik zakreslil nejprve sebe, jako zeleného psa. Pes může znázorňovat přátelskost a vděčnost, vůči členům rodiny. Potom mamku –

žirafu, nakonec otce – barevného lva. Z obrázku lva lze usuzovat dominantní postavení otce. Maminka jako žirafa je klidná a má o všem, co se doma děje, dobrý přehled. Dominik psem je jejich mládětem, chce si ještě hrát, ale už ví, co se od něj očekává – ve škole a při pracích doma. Důležité je také podívat se na velikost postav, jejich rozložení na stránce a vzájemné pohledy na sebe. Dominik jako pes se nakreslil v levé části výkresu s pohledem vlevo. Možná se snaží vracet do svých mladších let, kdy na něj nebylo kladeno tolik požadavků, v rodině a ve škole. Maminka – žirafa je v pravé části, od Dominika dost vzdálená, blíže otci, její pohled ale směřuje zpět za Dominikem. Ten může značit kontrolu syna, čekání na něj. Otec, jasně v popředí s pohledem vpravo, vpřed, se zřejmě snaží svou vedoucí roli zvládnout, někdy je však příliš možná rychlý na ostatní dva členy a nevnímá příliš citlivě, zda mu ostatní v rodině stačí.

4.1.5 Barevná rodina

INSTRUKCE: „Zkus každému členovi rodiny namíchat jeho barvu.“

TECHNIKA: Míchání temperových barev

MATERIÁLY: Čtvrtky formátu A4, temperové barvy, kelímek s vodou, štětce

CÍL: Rozvoj představivosti, zamyšlení se nad členy rodiny, rozvoj fantazie, vnímání barev, odvahy namíchat nezvyklý odstín, snahy přiblížit se představě namíchané barvy.

METODY: 1. Výklad

2. Rozhovor

3. Míchání barev, malba

ČASOVÉ VYMEZENÍ: 20 – 30 minut

MOTIVACE: Rozhovor o rodině, kdo do rodiny patří, jaké mají členové rodiny vlastnosti. která barva se jim u jednotlivých rodinných příslušníků vybaví, popřípadě proč.

POSTUP:

1. Vysvětlení průběhu práce.
2. Šmahelův test barev – namíchání a zaznamenání 3 oblíbených a 3 neoblíbených barev do tabulky.

3. Samotná práce s barvami – míchání, malba.
4. Reflexe – zhodnocení svého díla, spokojenost, co by dalo vylepšit, je li výtvar skutečný obraz původní představy. Rozhovor nad barevným vyjádřením jednotlivých postav, zda je namíchaná barva skutečně odpovídající postavě, jestli by neprovedl úpravy, kdyby třeba lépe dovedl namíchat a použít barvy.

Obr. č. 9: Přestože instrukce zněla zaznamenat členy rodiny pouze pomocí barev, Dominik barvou vytvořil siluety postav. Dominik se snažil o míchání oblíbených a neoblíbených barev už při Šmahelově barevném testu. Namíchané barvy jsou si dost podobné, sledovala jsem však volbu barev při míchání, po zaznamenání škály jsem se ještě zeptala, jestli zaznamenané barvy odpovídají pořadí podle oblíbenosti, Dominik odpověděl, že ano. Při rozhovoru nad obrázkem jsem se znovu ptala, jestli zvolená barva namíchaná určitému členu rodiny je oblíbená či nikoli. Postava otce (zelený) si podpírá hlavu. Po rozhovoru a reprodukci předešlých prací je patrné, že vztah Dominika k jeho (adoptivnímu) otci je velmi kladný, Dominik jej uznává i jako autoritu, povídá o společných zážitcích a vzájemné pomoci. Hlava podepřená rukou znamená starosti otce, které mu někdy dělá Dominik – jeho chováním a prospěchem. Dominik sám uznává, že někdy tatku zlobí, ale že se pokusí se napravit a bude hodný a bude se více snažit.

S namíchanými odstíny je Dominik spokojen. Zaznamenal i jejich malého pejska – Agnesku.

4.1.6 Sociogram

INSTRUKCE: „Vybarvi obrázek pastelkami. Zkus jednotlivým postavčkám přiřadit jména spolužáků. Najdi i sám sebe.“

TECHNIKA: Vybarvování pastelkami.

MATERIÁLY: Kopie obrázkového testu pro vybarvení, pastelky

CÍL: Zjistit vztahy ve třídě, vazby spolužáků, rivalitu, vnímání sebe v třídním kolektivu, zamyšlení se nad kamarádskými vztahy ve třídě.

METODY: 1. Výklad

2. Rozhovor

3. Vybarvování, zaznamenání jmen žáků ve třídě

POČET OSOB: 28

ČASOVÉ VYMEZENÍ: 20 - 40 minut

MOTIVACE: Rozhovor o kamarádech, třídním kolektivu

POSTUP:

1. Vysvětlení postupu práce, rozdání kopií formátu A4.
2. Šmahelův test barev. Zapsání jmen k jednotlivým postavičkám, vybarvení.
3. Reflexe průběhu práce, jak se jim pracovalo, zda jim činilo něco potíže, na koho si vzpomněli jako první, zda je někdo ze třídy, koho nechtěli zakreslit a proč.

Obrázky sociogramů nebyly navzájem ukázány, slouží pro potřeby pedagoga, pro další možnost rozvíjení a nápravu vztahů ve třídě.

Obr. č. 11: Dominika úkol zaujal, při práci se rozhlížel po třídě, aby dokázal spolužáky umístit na papír. Pro sebe vypral postavičku směřícího se otevřeného panáčka dole a použil barvu, kterou ve Šmahelově testu označil jako oblíbenou. Také se vybarvil jako první. Je tedy zřejmé, že když je Dominik v dobrém rozpoložení, vnímá sebe pozitivně. Dalšími vybarvenými osobami byli jeho kamarádi – Lucka J., Pavel, Terka B., Kevin a Simona.

4.1.7 Dárek pro kamaráda

INSTRUKCE: „*Zakresli dárek pro kamaráda, může být i kouzelný.*“

TECHNIKA: Kresba pastelkami

MATERIÁLY: Čtvrtky formátu A4, pastelky.

CÍL: Rozvoj představivosti, zamyšlení se nad kamarádkými vztahy, přáním kamaráda.

METODY: 1. Motivační rozhovor

2. Výklad

3. Kresba pastelkami

4. Rozhovor o obrázku

ČASOVÉ VYMEZENÍ: 20 – 30 minut

MOTIVACE: Rozhovor o důležitosti přátelství.

POSTUP:

1. Vysvětlení průběhu práce- zakreslit dárek pro kamaráda, který by mu udělal radost.
1. Šmahelův test barev, samotná práce.
2. Reflexe, vysvětlení vybraného dárku, povídání si o svých přáních.

Obr. č. 13: Dominik nakreslil kolo, s barevnými špicemi, kouzelnou hůlku, aby si kamarád mohl kolo při potřebě opravit. Jeho kamarádem je Peťa – Vietnamec, se kterým chodí ven.

4.1.8 Erb sebeúcty

INSTRUKCE: „*Nakresli svůj erb. Zapiš do něj, co nejraději děláš, co Ti ve škole jde, jaký je Tvůj sen, co Tě rozveselí, když je Ti smutno.*“

TECHNIKA: Kresba voskovými pastely nebo pastelkami, doplnění výroků

MATERIÁLY: Čtvrťka A4, voskové pastely, pastelky, tužka, fixy

CÍL: Zakreslit svůj erb a do něj zaznamenat odpovědi na otázky.

METODY: 1. Motivační rozhovor

2. Výklad

3. Kresba

4. Rozhovor o obrázku

POČET OSOB: 28

ČASOVÉ VYMEZENÍ: 40 - 60 minut

MOTIVACE: Povídání si o erbech, co znamenaly, co se v nich zobrazovalo, ukázka obrázků skutečných erbů – rodů nebo vesnic (spojeno s vlastivědným učivem).

POSTUP:

1. Vysvětlení postupu práce, znázornění na tabuli, zadání instrukce:
„Vytvoříš si svůj erb, svého tvaru. Plochu erbu rozděl na 4 libovolné plochy a zapiš do nich odpovědi na tyto otázky: Co nejraději dělám? Co mi

ve škole jde? Jaký je můj sen? Co mě rozveselí, když je mi smutno?“

(pozn. Žáci před tvořením erbu sebeúcty kreslili erb své země, erb sebeúcty bylo na to navazující téma.)

2. Samotná práce.

3. Reflexe k průběhu výtvarné činnosti a zapsaným informacím.

Obr. č. 15: Dominik: Na otázky odpověděl, že rád hraje počítačové hry a rád chodí ven. Ve škole je jeho předmětem matematika, ve kterém je dobrý. Snem je být rapperem. Když je mu smutno, rozveselí ho, když někdo dělá blbosti.

Dominik pracoval soustředěně, použil veselé barvy. I vepsané věty jsou různě barevné. Obrázky k odpovědím jsou jen symbolické, na jejich provedení si nedal příliš záležet. Celkově byl se svým dílkem spokojen.

4.1.9 Moje ruka

INSTRUKCE: „*Obkresli svou dlaň, zkus se zamyslet nad svými dobrým pak špatnými vlastnostmi, zaznamenej je do prstů. Ruku vybarvi.*“

TECHNIKA: Obkreslení vlastní dlaně, vybarvení

MATERIÁLY: Dlaně, tužka, pastelky

CÍL: Zamyslet se a sepsat své dobré i špatné vlastnosti. Zamyslet se nad nimi. Dojít k možnosti přehodnocení, možnosti posílení slabých stránek dítěte.

METODY: 1. Motivační rozhovor

2. Výklad

3. Kresba pastelkami, zapsání vlastností

4. Rozhovor o obrázku

POČET OSOB: 28

ČASOVÉ VYMEZENÍ: 20 – 30 minut

MOTIVACE: Rozhovor a dobrých a špatných vlastnostech člověka

POSTUP:

1. Vysvětlení postupu práce, nabídka přídavných jmen – vlastností člověka, žáci je sami jmenovali, byly zapisovány na tabuli. Na tabuli však

nebyly zdaleka všechny lidské vlastnosti, zapsaná slova měla být příkladem pro nalezení dalších možných vlastností každého z žáků.

2. Obkreslení dlaně, zaznamenání svých dobrých vlastností, do každého prstu jedna vlastnost.
3. Zaznamenání špatných vlastností, obdobně jako u značení dobrých vlastností – do každého prstu jednu, těch, které si žáci uvědomují a chtěli by je změnit.
4. Vybarvení libovolnými pastelkami.
5. Reflexe – přečtení své nejlepší vlastnosti.

Obr. č. 17: Dominik začal pracovat sám, práce ho bavila. Vznášel dotazy na jednotlivé vlastnosti, ubezpečoval se, že pracuje správně. Ptal se i na výběr pastelek a způsob vybarvení. Nechal se mnoho inspirovat vlastnostmi na tabuli, v jeho dlani se objevují opozita, např. že je pilný, ale i líný. Komentoval to s úsměvem, že někdy je takový a někdy takový. Dá se vyčíst i postoj k sobě vzhledem ke svému intelektu a vnímání. Dominik zaznamenal vlastnost „hloupý“, tento dojem může mít základ v diagnostikovaném syndromu LMD ale při rozhovoru připustil, že není jen hloupý, ale že mu mnoho předmětů ve škole jde, třeba matematika je jeho oblíbeným předmětem a je v něm i dobrý. Společně jsme tedy našli další dobré vlastnosti a stránky, na kterých se dá pracovat, které nám dělají radost, na které můžeme být pyšní.

4.1.10 Otisky dlaní

INSTRUKCE: „Vyber si nebo namíchej barvu, potři si barvou dlaň a vytvoř několik otisků. Z vystřižených otisků dlaní se spolužákem vytvoř barevného papouška.“

TECHNIKA: Malování, otisk, lepení

MATERIÁLY: Dlaně, temperové barvy a štětce, kelímek s vodou, výkres formátu A3

CÍL: Vyrobit z otisků dlaní barevného papouška. Rozvoj barevného cítění, schopnosti pracovat ve dvojicích, komunikace mezi spolužáky. Uvědomění si vlastních pocitů.

METODY: 1. Výklad

2. Rozhovor

3. Míchání barev a otiskování dlaní

4. Vystřihování, slepení jednotlivých dlaňových otisků

POČET OSOB: 28, práce ve dvojicích

ČASOVÉ VYMEZENÍ: 80 – 130 minut

MOTIVACE: Vyprávění o technice pravěkých umělců, kteří tvořili svá umělecká díla mimo jiné i prostřednictvím otisků dlaní či chodidel.

POSTUP:

1. Vysvětlení postupu práce, příprava barev na podnosy
2. Každý žák si vybere, namíchá svou barvu, přetře svou dlaň a vyrobí několik otisků, průběžně mohou barvu na dlaň přidávat, měnit odstín.
3. V další etapě zkusí pomalovat dlaň spolužákovi a rovněž dlaně otisknou.
4. Po uschnutí otisků jednotlivé dlaně vystřihnou a přiloží k sobě dle instrukce a lepidlem přilepí. Tuží se dokreslí oko, dolepí zobák.
5. Reflexe práce, jaké pocity měli při kontaktu celé své dlaně s mokrou barvou, vnímání práce ve dvojicích, jaké bylo barvení dlaně sousedem, zda to bylo příjemné. Zda spolupráce probíhala bez obtíží a zda jsou oba žáci ze dvojice s dílem stejně spokojeni.

Obr. č. 18: Vzor schématu papouška.

Dominika i Robina tato technika zaujala. Vyzkoušeli si pomalovat svou vlastní a pak i sousedovu ruku. Nepracovali spolu ve dvojicích, každý měl jiného spolužáka. Zajímavé bylo sledovat komunikaci dětí ve dvojicích, jak snášejí vzájemné malování po dlaních, které dlaňové otisky pro papouška vyberou, jak je rozmístí.

Dle očekávání Dominik zvolil pozitivně laděné odstíny- oranžovou, žlutou, zelenou. Robin si vybral sobě blízké barvy – šedou, černou, modrou.

Dominik pracoval dle instrukcí nejprve sám, poté s kamarádem spolupracoval, dokázal se domluvit na zvoleném odstínu a tvořené papouška ve dvojicích.

(pozn. Foto papouška chybí, děti si výrobky odnesly domů.)

4.1.11 Moje mandala

INSTRUKCE: „*Nakreslit kruhový obrázek – mandalu, do kterého abstraktně nebo i konkrétně zaznamenej své koníčky, činnosti, věci, které máš rád.*“

TECHNIKA: Kresba pastelkami

MATERIÁLY: Čtvrtky formátu A4, pastelky, tužka

CÍL: Rozvoj abstrakce, využití nezvyklého kruhového prostoru pro ztvárnění myšlenky, využití barevnosti pro ztvárnění představy. Koncentrace na sebe samého.

METODY: 1. Motivační rozhovor

2. Výklad

3. Kresba pastelkami

4. Rozhovor o obrázku

ČASOVÉ VYMEZENÍ: 40 - 60 minut

MOTIVACE: Povídání si o kouzlu kulatého tvaru, mnoho podstatných věcí v našem světě je kulatých (Zeměkoule, oči, Slunce, Měsíc apod.). „*Podívejte se kolem sebe a každý mi řekněte nějakou věc, která je kulatá.*“ Následuje motivační pohyb, kdy vybídnu žáky, aby se postavili, rozpažili a točili se dokola jako se točí Zeměkoule. Rukama píšeme kružnici! Kresba nebo malba v kruhu má svůj specifický název *mandala*. A tato mandala může člověku, který ji tvoří, pomoci. Když budete smutní nebo utrápení, můžete si namalovat mandalu jako teď. Následuje rozhovor o oblíbených činnostech, věcech. Z těch se pak pokusí nakreslit svou mandalu.

POSTUP:

1. Každý má před sebou papír formátu A4 a na něm nakreslený kruh. Instrukce zní: „*Nakresli dovnitř kruhu cokoli chceš. Vybírej barvy, které máš rád a maluj věci, které máš rád.*“
2. Vytvoření vlastní mandaly, nejprve předkreslení tužkou, pak vybarvení pastelkami (pozn. Žáci se již dříve setkali s pojmem mandala, vybarvovali „dětské“ mandaly).

3. Rozhovor o vytvořených mandalách, představení jich spolužákům (na dobrovolném základu).

Oba žáci se snažili dodržet jakési geometrické pravidelnosti a opakování vybraných prvků. Oba žáci si hned s úkolem věděli rady a začali pracovat. Po zakreslení tužkou se pustili do vybarvování.

Obr. č. 19: Dominik se opět často doptával, co tam může být, vhodný byl rozhovor před začátkem kreslení, kdy přišel i na jiné oblíbené činnosti, než jsou jen počítačové hry a televize. Působil uvolněně a pracoval klidně. Vybarvování není přesné, první polovinu pracovní doby se více snažil a soustředil. Mandalu dokončoval několikrát, vždy jsem se zeptala, zda je spokojen jestli třeba nechce vybarvit více věcí, jestli by to pak nebylo hezčí, rychle souhlasil a pokračoval. Návrh obtažení nevybarvených prvků se mu zamlouval, použil tedy ještě černý fix. Z přijetí návrhu se dá usoudit, že Dominik přijímá rád náměty k činnosti od druhých. Mohl nabýt dojmu, že práce s dalším výtvarným prvkem se mu bude více líbit.

Do mandaly zakreslil mimo TV a počítače také chatu, ne kterou s rodiči a pejskem rád jezdí, pak také učebnici svého oblíbeného předmětu - matematiky.

4.1.12 Myšlenková mapa

INSTRUKCE: „Vyplň volné kolonky slovy, která Tě napadnou.“

TECHNIKA: Doplnění pojmů do mapy

MATERIÁLY: Kopie myšlenkové mapy napříč rodinou s nabízenými pojmy, tužka

CÍL: Zamyšlení se nad vztahy v rodině, nad souvislostmi, volným časem a jeho využitím

METODY: 1. Vysvětlení práce (žáci pojem myšlenková mapa znají, pracují s ním v rámci vyučovacích hodin), prostor pro dotazy

2. Samostatná práce

ČASOVÉ VYMEZENÍ: 10 minut

POSTUP:

1. Rozdání kopií nevyplněných myšlenkových map, pročtení pojmů. Pojmy jsou z oblasti rodiny a volného času (rodina, členové, bydlení, společnost, volný čas, sousedé, přátelé apod.).
2. Vyplnění kolonek.
3. Reflexe.

Oba hoši hned věděli, co pojem myšlenková mapa znamená, jen nahlédli a chtěli vyplňovat. Netrvala jsem na použití pouze slov z tabulky.

Obr. č. 21: Dominik rychleji reagoval, hned začal povídat, čím začne a na prvním místě byl volný čas. Zajímavé pro mě zjištění je, že neuvedl, jako při předchozí práci (mandale) do kolonky počítač, ale objevily se záliby v plavání a běhání venku s kamarády. Vyjmenoval také své kamarády, se kterými svůj volný čas může trávit.

4.2 Práce Robina

Techniky a postupy viz. kapitola 4.1.

4.2.1 Volné téma

Obr. č. 2: Robin ve své volné kresbě použil převážně modrou barvu, která patří mezi jeho oblíbené. V levém horním rohu jsou tři kamarádi (Robin, Miky, třetího nepojmenoval. V pravém horním rohu je žlutý kruh dle kružítka, zřejmě zobrazení slunce. Není však znázorněn rozdíl mezi nebem – v horní části výkresu a mořem – na zbylé ploše. Postavy jsou téměř geometrických tvarů, působí odosobněle. Tahy modrou pastelkou nejsou precizní, šlo o co nejrychlejší vybarvení velké plochy. Jakoby za množstvím modré barvy schovával skutečnost, něco opravdovějšího. I přechmáření prvku slunce modrou barvou, rychlými tahy pastelkou, mohou znamenat nejasné, něčím zakryté pozitivní pocity

4.2.2 Kresba lidské postavy

Obr. č. 4: Robin nakreslil skřítku se špičatýma ušima, vysokou čepicí. Linie je čistá, uhlazená. Jen nohy byly upravovány za použití gumy, aby se vešly i boty. Může souviset se zkušenostmi „nevejít se do prostoru“ – i hranic společností daných. Robin má často problémy s překračováním hranic vhodného chování ve škole. Mentální věk odpovídá věku reálnému. Zarážející je tvar uší a vybarvení očních duhovek. Nápadité uši můžou souviset s odlišností Robina od většiny dětí – barva pleti, vzrůst. Ústa jsou znázorněna, ale není to úsměv, linie je velmi slabá, obtahovaná, může souviset se stálým procesem socializace v nové zemi, také s jazykovou bariérou. Tvar úst také může vypovídat o momentálním vnitřním rozpoložení Robina. Celkově výraz obličeje působí smutně. Ruce jsou znázorněny správně, počet prstů i postavení palce je v pořádku.

4.2.3 Test stromu – Baum Test

Obr. č. 6: Robin se nejprve ptal, jestli může být jehličnatý. Pak jestli to může být strom, který vidí na obrázku ve třídě. Má odpověď zněla, že by to neměl být strom z obrázku, ale jiný listnatý strom, který má rád, na který si vzpomene. Jednoduchou čistou linií zakreslil strom, s po bocích ohraničenou korunou, nahoře nedokončená, část vygumovaná. Jakoby chtěl přesáhnout svůj vlastní prostor, možná být lepší. Kresba je situovaná vlevo od středu výkresu. Může znamenat vrácení se myšlenek na minulost, na život před emigrací z Vietnamu. Celkově je ale tvar stromu lehce prohnutý, střední část vlevo, horní část vpravo. Může symbolizovat návraty ke vzpomínkám, však snahu zapojit se do současnosti, zapojit se. Robin neznázornil kořeny – může znamenat neukotvení ve stávající situaci, necítí domov, necítí se být jistý ve svých životních podmínkách. Při snaze rozhovoru nad životem ve Vietnamu, zda by se tam chtěl vrátit, co mu chybí, se Robin omezil na pár slov, ve smyslu, že mu nic nechybí, že se vrátit nechce.

4.2.4 Kouzelný domov

INSTRUKCE: „*Představ si ideální domov, zkus jej zakreslit.*“

TECHNIKA: Kresba pastelkami.

MATERIÁLY: Čtvrtky formátu A4, pastelky

CÍL: Zamyšlení se nad vztahy v rodině, fungováním domácnosti. Představit si ideální domov.

METODY: 1. Motivační rozhovor

2. Výklad

3. Kresba pastelkami

4. Rozhovor o obrázku

ČASOVÉ VYMEZENÍ: 20 – 30 minut.

MOTIVACE: Rozhovor o rodině, kdo do rodiny patří, jak vypadá všední den doma. Jaký den doma by si Robin přál.

POSTUP:

1. Vysvětlení průběhu práce.
2. Šmahelův test barev.
3. Samotná kresba.
4. Reflexe.

Obr. č. 8: Robin pracoval precizně a soustředěně, nejsem si však jista, jestli tím opět nezakrýval skutečné přání a představu. Zakreslil kuchyň (používal i pravítko) a v kuchyni bratra. Z rozhovoru vyplynulo, že starší bratr David doma někdy vaří. Ideál je v tomto skrytý – když David vaří, Robin má volný přístup k počítači a může hrát své oblíbené hry.

4.2.5 Barevná rodina

Obr. č. 10: Robin začal s malbou sebe samého – černou, pak bratra – rovněž černě. Následovala postava otce, původně modrý, pak také barvu změnil a vznikl šedomodrý odstín. Jen mamku zakreslil zeleně. Z hovorů vyplývá, že matka v rodině nemá rozhodující slovo, dokonce se Robina neumí ani náležitě zastat, co se týká problémů mezi dvěma bratry. Zvolená zelená – světlá barva oproti černé a tmavě šedé může ale také znamenat to světlé - pozitivní v rodině. Oblíbené uvedené barvy jsou tmavé, černá mezi nimi ale není. Opět často volená černá barva může vypovídat o pocitech smutku, skrývání se, útěku.

4.2.6 Sociogram

Obr. č. 12: Robin se zakreslil sice ve svých oblíbených barvách, ale v pozici padajícího panáčka ze stromu dolů. Nejblíže je mu jeho kamarád Marek, který k němu vztahuje ruce. Robin však neodpověděl, zda ho na obrázku Marek shodil, nebo se ho snaží chytit. Marek je spolužák, který Robinovi dlouhodobě pomáhá s učivem, byl jeho třídním asistentem (asistent cizince).

Je zřejmé, že oba žáci mají své kamarády ve třídě. Není zjevná nevraživost k žádnému ze spolužáků, možná jen odstup od některých. Dle barevného vyjádření je možno usoudit, že se ve třídě cítí dobře, mají zde oporu ve spolužácích. Oba žáci si všímají nejen postoje sebe k druhým, ale i dalších vazeb mezi spolužáky, například kamarádství mezi chlapcem a dívkou, je to vnímáno pozitivně.

Oba hoši našli na obrázku místo i pro paní učitelku.

4.2.7 Dárek pro kamaráda

Obr. č. 14: Robin nakreslil nejprve dva velké žraloky. Myslím, že ani neplnil původně zadané téma. Na otázku, kde je dárek pro kamaráda, odpověděl, že nakreslil dárek - žraloka pro Davida (spolužáka), aby ho sežral. Připadalo mu to zábavné. David, který v tu dobu byl Robinovým spolusedícím, nerozuměl záměru Robina, ale také se nad tím nepozastavoval a rozesmálo ho to. Použité barvy jsou přirozené pro dané prvky na obrázku, jsou použity oblíbené barvy Robina. Z lehkovážného přístupu Robina lze usuzovat, že se nad přátelstvím nebo jeho vyjádřením nezamýšlel. Možná se plně necítil do kamaráda, nebo nemyslel na nejlepšího kamaráda. Tedy se mu ani nepodařilo vybrat pro něj vhodný dárek, který by kamarádovi pomohl, udělal radost.

4.2.8 Erb sebeúcty

Obr. č. 16: Robin tento úkol nesplnil zcela. Nevybarvil ani jinak výtvarně nezpracoval. Pouze na mé opakované doporučení napsal své odpovědi ozdobným písmem tužkou. Jeho odpovědi jsou: Hraje rád na počítači. Ve škole mu jde matematika. Jeho snem je, ať není vlastivěda. Když je mu smutno, zbije Terezu B. (spolužačku). Robin v tento den nebyl příliš ochoten spolupracovat, zřejmě ho v mysli zaneprazdňovaly jiné myšlenky (neúspěch ve vyuč. předmětu vlastivěda apod.). I z reakcí při rozhovoru bylo zřejmé, že odpovědi nejsou pravdivé, např. Tereza B. je Robinova kamarádka a mnohdy mu pomáhá i s učivem, tráví spolu volný čas venku. Jsou však čitelné agresivní a negativní prvky v Robinovi.

4.2.9 Otisky dlaní

Dominika i Robina tato technika zaujala. Vyzkoušeli si pomalovat svou vlastní a pak i sousedovu ruku. Nepracovali spolu ve dvojicích, každý měl jiného spolužáka. Zajímavé bylo sledovat komunikaci dětí ve dvojicích, jak snášejí vzájemné malování po dlaních, které dlaňové otisky pro papouška vyberou, jak je rozmístí.

Dle očekávání Dominik zvolil pozitivně laděné odstíny – oranžovou, žlutou, zelenou. Robin si vybral sobě blízké barvy – šedou, černou, modrou. Při vzájemném malování na ruce se Robin tvářil rozpačitě, ve většině otisků si ruku pomaloval sám. U Robina není ani v jiných situacích pozorovatelná potřeba fyzického kontaktu s dětmi i dospělými. Naopak, před dotekem ucukne.

4.2.10 Moje mandala

Obr. č. 20: Robin v rozhovoru uvedl mezi oblíbenými činnostmi rovněž sledování TV a počítačové hry, došel ale také na sport – fotbal. Svou kresbu ale zahájil zakreslením stromů, domnívám se, že se nechal inspirovat mandalami, které předtím viděli a vybarvovali, s přírodními a dětskými motivy. Teprve pak doplnil své atributy. Mezi nimi jsou i boty – bez osoby, dalšího odění. Co mají znamenat, mi nedokázal vysvětlit. Při práci používal i

gumu, jeho provedení vypadá čistě, uhlazené, vybarvování je přesné, bez přetahování. Použité barvy jsou přirozené a pozitivní.

Typické ztvárnění stromů, používá je často ve svých kresbách (stejně zakreslil i při Baum Testu). Ustálené a opakované prvky v kresbách mohou vypovídat o potřebě známého, jistého. Neznámého (přestěhování z Vietnamu do České republiky) Robin prožil ve velké míře.

Pevné a souvisle vedené linie mohou symbolizovat aktivitu Robina, také jeho soustředění a vyrovnanost při kreslení obrázku.

4.2.11 Myšlenková mapa

Obr. č. 22: Robin také s vyplněním neměl problém. Začal rodinou, kde vyjmenoval i dědu a babičku žijící ve Vietnamu. Po rozhovoru o dané rodinné situaci se už moc nevyjadřoval, jen že babičku s dědou nevidá ani o prázdninách a že ani neví, jak se mají. Prý mu to nevadí. Tato odpověď je ale spíš jen skrytím opravdových smutných pocitů z vytržení z původních rodinných vazeb.

Závěr

U **Dominika** je viditelný rozdíl práce, soustředění, ochoty při pravidelném užívání Ritalinu. Při absenci medikace se Dominik při sebemenším neúspěchu vzteká, nechce spolupracovat. Je si vědom důležitosti užívání léků, nepovažuje to za handicap, je mu vysvětleno, že léky mu pomáhají a on sám si uvědomuje rozdíl svého chování a spokojenost a lepší výsledky ve škole, když léky užívá. Je tedy důležité dohlížet na pravidelné užívání léku, podporovat v Dominikovi zdravé sebevědomí. I nadále udržovat vstřícné vztahy mezi rodiči a školou.

Dominik je přátelský hoch. Rád sdílí s kamarády, rád se s kamarády podělí, pomůže. Rád a znatelně prožívá úspěch, ať už v oblasti školní nebo kamarádké. Stejně tak jsou ale viditelné pocity při neúspěchu a následná dočasná demotivace k další práci.

Dominik doma cítí zázemí, vyrovnané vztahy v rodině jsou pro něj důležité. Při rozhovorech o rodině je usměvavý, má snahu dělat rodičům radost.

Robinova kresba se v mnohých ohledech liší od kreseb vrstevníků – použité detaily, čisté až geometrické provedení. Může znamenat potřebu, chtít být lepší, dokonalý.

Projevy někdy vybočujícího chování mohou pramenit v nevyrovnanosti se situací přistěhovalce, se smutkem, který je v Robinovi stále přítomen. Ten je čitelný v kresbách postav, z výrazu jejich obličeje. Často používané tmavé barvy mohou tento fakt jen potvrdit. Tmavé barvy použité i v neočekávaných momentech výtvarného projevu mohou taky znamenat vzdor proti očekávání majoritní společnosti, od očekávání, že se Robin bude řídit danými normami, normami nové společnosti, nové země. Tato černá barva může také vypovídat o problémech, které vznikají jeho dosud probíhající socializací. Robinovi chybí pocit domova – Vietnam už to není, ale Česká republika ještě také ne. Návrhy řešení u Robina: zlepšit komunikaci mezi školou a rodiči, vysvětlit důležitost zájmu o školní

prospěch a možné problémy obou synů, zajistit doučování a asistenci při domácí přípravě do školy. Dát Robinovi možnost při potřebě se obrátit s důvěrou na učitele nebo školního psychologa. Pěstovat v něm pozitivní vztahy ke spolužákům i bratru Davidovi. Pomoci mu najít pozitiva žití v České republice, pomoci mu pochopit důvody odchodu z Vietnamu.